КУРТ ВОННЕГУТ

ВСЯ КОРОЛІВСЬКА КІННОТА

ОПОВІДАННЯ

З англійської переклав Юрій ПЕТРУСЬ

Полковник Браян Келлі, величезна постать якого затуляла світло, що падало з коридора позаду нього, на хвилину прихилився до замкнених дверей, тамуючи безпорадний гнів і тривогу. Невисокий азіат-охоронець перебирав низку ключів, відшукуючи того, який підійшов би до цих дверей. Полковник Келлі прислухався до голосів у кімнаті.

— Сержанте, правда, вони не посміють чіпати американців?— Голос був молодий і невпевнений.— Тобто, я думаю, це їм буде дорого коштувати, якщо вони...

— Заткнися. Ти що, хочеш, щоб діти Келлі попрокидалися та слухали, як ти розпустив рюми?— Голос був хрипкий, змучений.

— Готовий побитися об заклад, сержанте, вони звільнять нас дуже швидко,— наполягав молодий голос.

— О, так, хлопче, вони всі тут дуже люблять американців. Мабуть, саме про це вони хотіли порозмовляти з Келлі, а тепер вони пакують пиво та сендвічі з шинкою нам на сніданок. І єдина затримка виникла в них внаслідок того, що вони не знають, скільки робити сендвічів з гірчицею, з скільки — без. Ти сам якого з'їв би?

— Я лише хотів...

— Заткнись.

— Добре, я лишень...

— Заткнись.

— Я лише хотів би знати, що там відбувається, от і все. — Молодий капрал зайшовся кашлем.

— Затягуйся і передавай бичка далі, — обурено сказав третій голос. — Гам ще лишилося добрих десять затяжок. Так що не будь свинею.

Кілька інших голосів схвально загуло на підтримку. Полковник Келлі нервово зімкнув та розімкнув руки, думаючи про те, як саме він повинен передати зміст своєї розмови з Пі їнгом п'ятнадцяти людям, які сидять за цими дверима, та про те страшне випробування, через яке їм усім належало пройти. Пі їнг сказав, що у філософському аспекті їхня боротьба зі смертю буде мало чим відрізнятися від тієї, з якою всі вони, за винятком дружини та дітей Келлі, вже стикалися на полі бою. І якщо підходити до цього з холодним розумом, — то у філософському аспекті справді не було жодної різниці. Однак потрясіння, що його пережив полковник Келлі, було більше, аніж у будь-якому з боїв.

Літак із полковником Келлі та тими п'ятнадцятьма, які сиділи по той бік дверей, розбився двома днями раніше над материковою Азією після того, як вони відхилилися від курсу внаслідок раптової бурі, а їх радіоприймач вийшов із ладу. Полковник Келлі з родиною летів до Індії, де на нього чекала посада військового аташе. На борту транспортного військового літака разом з ними перебувала група технічних спеціалістів, яких чекали на Близькому Сході. Літак розбився на території, контрольованій керівником комуністичних повстанців Пі їнгом.

Всі вони вижили в цій катастрофі — Келлі, його дружина Маргарет, двоє його десятирічних синів-близнюків, пілот та другий пілот, а також

десять завербованих техспеців. Коли вони вибралися з літака, дюжина вояків Пі їнга в лахміттях уже чекали на них. Не маючи змоги спілкуватися з тими, хто полонив їх, американці цілий день ішли маршем через рисові поля та узлісся джунглів, аж поки надвечір дісталися до зруйнованого палацу. Там їх замкнули в підземній кімнаті, де вони й сиділи, не відаючи, що їх чекає в майбутньому.

І ось тепер полковник Келлі повертався після розмови з Пі їнгом, який нарешті розповів йому, що ж станеться з шістнадцятьма американськими полоненими. Шістнадцять — Келлі хитав головою щоразу, як ця цифра знов і знов виринала в його пам'яті.

Охоронець відсунув його вбік пістолетом і вставив ключа в отвір замка. Двері відчинилися. Келлі мовчки стояв на порозі.

Цигарка мандрувала з рук до рук. її вогонь на мить вихоплював з темряви то одне обличчя, то інше, і кожне з них застигло в німому очікуванні. То вона освітила рум'яне обличчя молодого говіркого капрала з Міннеаполіса, то осяяла зіниці очей та густі брови пілота, з Солт Лейк Сіті, то червоною цяткою замиготіла на тонких губах сержанта.

Келлі перевів погляд з людей на те, що в сутінках виглядало як маленький пагорбок поблизу дверей. Там сиділа його дружина Маргарет, і дві біляві голівки його синів спочивали в неї на колінах. Вона усміхнулася йому, обличчя її проступало білою плямою в пітьмі.

— З тобою все гаразд, милий? — тихенько запитала вона.

— Так, зі мною все в порядку.

— Сержанте, — сказав капрал, — запитайте його, що сказав Пі їнг.

— Заткнись. — Сержант зачекав хвильку. — То що там чути — хороші новини чи погані?

Келлі гладив плече дружини, намагаючись віднайти, єдино правильні слова — слова, що несли б у собі сміливість, якої так бракувало йому.

— Новини погані, — сказав він нарешті. — Препаскудні новини.

— Ну що ж, викладайте те, що є, — гучно сказав пілот, і Келлі спало на думку, що той намагається заспокоїти себе самим звуком свого різкого голосу. — Найгірше, що він може зробити — це повбивати всіх нас. Саме це ти називаєш поганими новинами? — Він устав і засунув руки в кишені.

— Він не посміє! — сказав із погрозою молодий капрал, немовби він міг обрушити гнів усієї армії Сполучених Штатів на Пі їнга.

Полковник Келлі поглянув на юнака з цікавістю і смутком.

—Давайте подивимося правді в очі. Всі козирі знаходяться в руках цього чоловічка нагорі. — Вираз, запозичений з іншої гри, раптом подумав він. — Він поза законом. Він анічогісінько не втратить від того, що на нього розізляться цілі Сполучені Штати.

— Якщо він має намір вбити нас, то так і скажи, — вибухнув пілот. — Тоді ми хоч будемо готові до цього. Що він збирається робити?

— Він вважає нас військовополоненими, — сказав Келлі, намагаючись, щоб його голос звучав урівноважено. —Він хотів би застрелити всіх нас. — Він знизав плечима. — Я не хотів тримати всіх вас в напрузі, я просто шукав потрібних слів — а їх немає. Пі їнг хоче отримати більше задоволення, ніж його може дати просто розстріл усіх нас. Він хотів би довести, що він більш винахідливий, ніж ми.

— Як? — запитала Маргарет. її очі були широко відкриті Обидва хлопці почали прокидатися.

— Незабаром я гратиму з Пі Гнгом в шахи на ваші життя. — Він поклав стиснутий кулак на безвольну руку своєї дружини. — І на чотири моїх життя. Це єдиний шанс, який дає нам Пі їнг. — Він знизав плечима і криво посміхнувся. — А я граю краще від середнього — трохи краще від середнього.

— Чи він геть здурів? — сказав сержант.

— Ви зможете самі побачити все, — сказав полковник Келлі просто. — Ви побачите їх, коли розпочнеться гра, — Пі їнга та його друга майора Барзова. — Він підвів брови. — Майор сказав, що жалкує з приводу того, що, будучи військовим спостерігачем від російської армії, він не в змозі заступитися за нас. Він також сказав, що співчуває нам. Я підозрюю, що він бреше в обох випадках. Пі їнг боїться його до смерті.

— Чи ми будемо спостерігати за грою? — прошепотів капрал здушеним голосом.

— Всі ми, солдате, будемо тими фігурами, якими я буду грати цю партію. Двері відчинилися настіж...

— Чи може Білий Король бачити зі свого місця всю шахівницю? — грайливо вигукнув Пі їнг з балкона, дивлячись згори на кімнату з лазуровим куполом. Він усміхався до полковника Келлі, його родини та його людей. — Знаєш, ти повинен бути білим королем. Інакше в нас не буде певності, що ти залишатимешся з нами до кінця гри. — Обличчя ватажка повстанців розчервонілося. Його усмішка була усмішкою вдаваної турботи. — Радий вітати вас усіх.

Праворуч від Пі Гнга, невидимий у затінку, стояв майор Барзов, мовчазний військовий спостерігач-росіянин. Повільно хитнувши головою,

він дав зрозуміти Келлі, що побачив його погляд. Келлі продовжував невідривно дивитися йому в очі. Помпезний, геть заросліий щетиною майор занепокоївся і, не знаючи куди подіти свої руки, гойдався взад-уперед у своїх чорних черевиках.

— Я б хотів вам допомогти, — нарешті промовив він. Та з його боку це виглядало не як люб'язність, а як зневажливий жест. — Я лише спостерігач тут. — Барзов вимовив це з притиском. — Бажаю успіху, полковнику, — додав він, відвертаючись.

Ліворуч від Пі їнга сиділа молода східна жінка. Вона сиділа, втупившись порожнім поглядом у стіну над головами американців. Вона і Барзов були при тій розмові, коли Пі їнг уперше повідомив полковника Келлі, в яку саме гру він хоче з ним зіграти.

Коли Келлі прохав залишити своїх дітей та дружину поза цією грою, йому здалося, що в її очах він побачив спалах жалю. Однак тепер, коли він дивився на застиглу постать цієї дівчини, яка сиділа тут для краси, він зрозумів, що це була помилка.

— Цей покій був примхою предків, які протягом багатьох поколінь тримали людей у рабстві, — сказав Пі їнг повчально. — Він служив їм чудовою тронною кімнатою. Але, як ви можете бачити, його підлога викладена квадратами, і їх рівно шістдесят чотири — як на шахівниці. Люди, що мешкали в цьому палаці переді мною, мали ці чудові шахові фігури висотою на повний людський зріст, які ви бачите перед собою. Це було зроблено для того, щоб ВОНИ ' і їхні друзі могли сидіти тут, де зараз сиджу я, і давати слугам накази, які фігури на шахівниці треба пересунути. — Він покрутив перстень на одному з пальців. — Хоч як це дивно, але ми змогли трохи переінакшити гру. Сьогодні, звичайно, з дерев'яних фігур ми скористаємося лише чорними, якими буду грати я. — Він повернувся до непрогнозованого майора Барзова. — Американці самі будуть шаховими фігурами. Чудова ідея. — Його усмішка зів'яла, коли він побачив, що Барзов не усміхався разом з ним. Виглядало на те,

що Пі їнг бажав потішити росіянина. Барзов, у свою чергу, ставився до Пі Ґнга як до особи, на яку не варто звертати уваги.

Дванадцять американських солдат стояли біля стіни під посиленою охороною. Інстинктивно вони збилися докупи та понуро дивилися на свого керівника, який був єдиний, хто мав можливість допомогти їм.

— Не переймайтеся цим, — сказав полковник Келлі, — інакше ми втратимо єдиний шанс, який дала нам доля. — Він кинув швидкий погляд на своїх синів-близнюків — Джеррі та Пола, які роздивлялися кругом себе, спокійно, сонно і разом з тим зацікавлено блимаючи очима біля £воєї прибитої горем матері. Келлі дивувався, чому його почуття були такі слабкі в момент, коли він бачив усю свою родину перед лицем смерті. Той страх, що він його відчував, перебуваючи разом з усіма у в'язниці, минувся. Тепер він легко розпізнав те відчуття моторошного спокою — добре знайоме йому з давніх воєнних часів, — який залишав діючим лише холодний механізм його розуму та почуттів. Це був наркотик генеральства. Це була квінтесенція війни.

— А зараз, любі друзі, увага, — поважно сказав Пі їнг. Він підвівся на ноги. — Правила цієї гри досить легко запам'ятати. Всі ви повинні робити те, що скаже вам полковник Келлі. Ті з вас, — хто буде збитий моїми фігурами, буде відразу вбитий — швидко, безболісно і точно. — Майор Барзов дивився кудись у стелю з таким виглядом, ніби він критично сприймає все те, що говорить Пі їнг.

Несподівано капрал вигукнув цілу низку непристойностей — напівобразли-вих, напівжалісливих. Долоня сержанта затулила юнакові рота. Пі їнг перехилився через балюстраду і вказав пальцем на солдата, який виривався.

— Для тих, хто втікатиме з дошки або буде галасувати, ми можемо застосувати особливий різновид смерті, — різко сказав він. — Я і полковник Келлі потребуватимемо абсолютної тиші для того, щоб

зосередитися. Якщо полковник виявиться досить розумним для того, щоб перемогти, то ті з вас, хто залишатиметься на шахівниці на момент мату, будуть вивезені з моєї території з усіма можливими заходами безпеки. Якщо він програє... — Пі їнг знизав плечима. Він відкинувся назад, спершись на гору подушок. — Крім того, всі ви повинні бути хорошими спортсменами, — сказав він жваво. — Я знаю, що американці славляться цим. Полковник Келлі може вам розповісти, що.гру в шахи рідко коли — набагато рідше як воєнні баталії — можна виграти без жертв. Чи не так, полковнику?

Полковник Келлі механічно кивнув. Він пригадав собі слова Пі їнга, які той сказав раніше — про те, що їхня гра у філософському аспекті мало чим відрізнятиметься від того, що відомо полковнику з його воєнного досвіду.

— Як ти можеш чинити так з дітьми? — раптом закричала Маргарет, вириваючись з рук охоронця. Перетнувши клітини шахівниці, вона підбігла до балкона, на якому сидів Пі їнг.

— Заради любові до бога... — почала вона. Пі їнг перебив її розгнівано.

— Невже з тієї ж самої любові до бога поробили американці всі ці бомби, винищувачі і танки? — Нетерплячим помахом руки він наказав: — Затягніть її назад. — Він затулив очі руками. — Так на чому я зупинився? Ми говорили про жертви, чи не так? Я хочу запитати вас, кого ви вибрали на королівського пішака? Якщо ви ще не встигли зробити ваш вибір, полковнику, то я б порекомендував вам того галасливого юнака, який стоїть унизу, — того, що його тримає сержант. Дуже ризикована позиція — королівський пішак.

Капрал почав борсатися і викручуватися з новими силами. Сержант ще міцніше обхопив його.

— Хлопець заспокоїться за хвилю, — сказав він задихано. Він повернув голову до полковника Келлі. — Ким би не був цей бісів королівський пішак, ним буду я. Де моє місце на шахівниці?

Тут юнак нарешті розслабився, і сержант відпустив його. Келлі вказав йому на четвертий квадрат у другому ряду величезної шахівниці. Сержант перейшов туди і став там, згорбивши свої іфемезні плечі. Капрал пробурмотів щось нерозбірливе і зайняв місце на квадраті поруч із сержантом — місце іншого слабкого пішака. Решта групи все ще стояла позаду.

— Полковнику, скажіть нам, куди кому ставати, — невпевнено сказав височенний другий пь. т. — Що ми знаємо про шахи? Розставляйте нас так, як вважаєте за потрібне. — Його адамове яблуко підстрибнуло догори. — Залишіть безпечні місця для дружини та дітей. Вони єдині, про кого слід подумати. І кажіть усім нам, що робити далі.

— Тут немає жодної безпечної точки, — сказав пілот, сардонічно посміхаючись, — жодної безпечної точки для будь-кого. Обирайте будь-який квадрат — будь-який. — Він ступив на шахівницю. — Ким цей квадрат робить мене?

— Ви будете слоном, лейтенанте, королівським слоном, — сказав Келлі. Він зловив себе на тому, що думає про лейтенанта саме таким чином — не як про людину, а як про шахову фігуру, здатну діагонально рухатися по дошці, здатну, в спільній атаці з королевою, завдати величезної шкоди чорним фігурам на тому боці шахівниці.

— Агов, Пі їнгу?— вигукнув пілот з викликом,— чого вартий слон? Пі їнг розвеселився.

— Коня і пішака, хлопче, коня і пішака.

Богу дякувати за лейтенанта, подумав Келлі. Один з американських солдатів усміхнувся. Всі вони стояли тісним гуртом, притиснувшись до стіни. Тепер вони почали обговорювати щось між собою — немов бейсбольна команда, яка готується до матчу. Вони почали рухатися по шахівниці до Келлі, щоб заповнити обидва ряди білих фігур, і виглядало так, немов вони майже не усвідомлюють значення своїх дій. Пі їнг заговорив знову:

— Ну що ж, усі твої фігури, за винятком коней і королеви, вже на місц'ях, полковнику. Ну а ти, звичайно, король. Давай, давай. Гра повинна закінчитися до вечері.

Лагідно обійнявши всіх своїми довгими руками, Келлі провів дружину, Джеррі та Пола на відповідні квадрати. Він сам себе ненавидів за той спокій, за ту відчуженість, з якою він виконував ці дії. В очах Маргарет він бачив страх і докір. Вона ніяк не хотіла зрозуміти, що він повинен триматися саме так, що у цій його стриманості і був єдиний шанс вижити для них усіх. Він відвернувся від Маргарет. Пі їнг плеснув у долоні, вимагаючи тиші.

— От і добре, нарешті ми можемо розпочати. — В задумі він доторкнувся до вуха. — Я гадаю, це чудовий шлях поєднання східної та західної манер мислення, чи не так полковнику? Тут ми зможемо поєднати американську любов до ризику з нашою пошаною до серйозної драми і філософії. — Майор Барзов прошепотів йому щось на вухо. — О, так, ще два правила: на кожен хід дається десять хвилин, і — само собою зрозуміло — коли хід зроблено, його вже не можна змінювати. — Дуже добре, — сказав він, натискаючи кнопку шахового годинника і ставлячи його на балюстраду, — право першого ходу належить білим фігурам. — Він зловісно посміхнувся. — Давня традиція.

— Сержанте, — сказав полковник Келлі здавленим голосом, — перейдіть на два квадрати вперед. — Опустивши очі, він глянув на свої руки. Вони починали тремтіти.

— Гадаю, я трохи відступаю від шахових канонів, — сказав Пі їнг, напівобернувшись до дівчини, яка сиділа поряд із ним, немов хотів перевірити, чи поділяє вона його задоволення. — Пересунь мого королівського пішака на два квадрати вперед, — наказав він служці.

Полковник Келлі спостерігав, як слуга пересуває масивну різьблену фігуру вперед, — на те місце, де вона створювала загрозу для сержанта. Сержант поглянув на Келлі з німим запитанням.

— Все гаразд, полковнику? — Він слабо посміхнувся.

— Думаю, що так, — сказав Келлі. — Це буде твоїм захистом. Солдате, — наказав він молодому капралу, — перейдіть на один квадрат уперед.

Ну ось, — він зробив усе, що було в його силах, тепер для Пі їнга не було жодної вигоди в тому, щоб брати пішака, на який він нападав, — тобто на сержанта. В тактичному плані це виглядало б як нісенітниця — обмін пішаками. Для хорошого гравця в такому обміні не було жодної вигоди.

— Це дуже погана позиція, я знаю, — сказав Пі їнг лагідно. — І знову ж таки, я далеко не певний того, що слід робити цей обмін. З таким сильним супротивником краще грати без помилок і забути про багато які спокуси. — Тут майор Барзов знову щось прошепотів до нього. — Але це відразу дозволить нам відчути дух гри, чи не так?

— Про що він говорить, сер? — запитав сержант, сповнений зловісних передчуттів. Та ще до того, як Келлі встиг сформулювати свої думки, Пі їнг вже віддав команду.

— Візьміть його королівського пішака!

— Полковнику! Що ви наробили? — закричав сержант. Два охоронці витягли його з шахівниці та з покою, в якому відбувалася гра. Міцні двері з грюкотом зачинилися за ними.

— Убийте мене! — закричав Келлі, кинувшись за ними зі свого квадрата. Півдюжини багнетів заштовхали його назад. Служка без жодних емоцій пересунув дерев'яного пішака Пі їнга на квадрат, де до цього стояв сержант. За грубими дверима пролунав постріл, і охоронці повернулися назад. Пі їнг більше не посміхався.

— Твій хід, полковнику. Давай, давай — минуло чотири хвилини. Спокій Келлі пропав, а разом із ним зникла і ілюзія гри. Його фігури знову

стали живими людьми. Брутальна звичка віддавати накази раптом перестала існувати для полковника Келлі. Тепер він був здатний вирішувати питання про життя та смерть не краще від наймолодшого рекрута. Запамороченою головою він усвідомив, що мета Пі їнга не в тому, щоб якнайшвидше виграти цю гру, а в тому, щоб якнайбільше викосити ряди американців безцільними мародерськими наскоками. Минуло ще дві хвилини, протягом яких він намагався змусити себе мислити себе раціонально.

— Я не зможу цього зробити, — прошепотів він нарешті й зіщулився.

— Невже ти хочеш, щоб ми розстріляли вас усіх одразу? — запитав Пі їнг. — Я повинен зауважити, що ти надто чутливий, полковнику. Невже всі американські офіцери здаються так легко?

— Не слухайте його, полковнику! — сказав пілот. — Давайте далі. Візьміть себе в руки. Грайте далі!

— Зараз тобі нічого не загрожує, — сказав Келлі капралу. — Бери його пішака.

— Звідки я можу знати, що ви не дурите мене? — з гіркотою промовив юнак. — Я вскочу у пастку.

— Переходь туди! — різко промовив пілот транспортного літака.

— Ні.

Ті двоє, що вбили сержанта, міцно притиснули руки капрала до тіла. Вони очікувально глянули на Пі їнга.

— Юначе, — сказав Пі їнг турботливо, — чи ти волієш бути закатованим насмерть, чи краще будеш виконувати все так, як каже тобі полковник Келлі?

Капрал раптом розвернувся, повідкидавши охоронців у сторони. Він перейшов на квадрат, де стояв пішак, який побив сержанта, відкинув цього пішака і став, розставивши ноги.

Майор Барзов зареготав.

— Він ще навчиться бути пішаком, — сказав він. — Це одне зі східних вмінь, які американцям згодяться в майбутньому.

Пі їнг засміявся разом із Барзовим і погладив коліно дівчини, що сиділа поруч із ним із застиглим обличчям.

— Що ж, для початку і це непогано — пішак за пішака. Пора розпочинати справжню атаку. — Він клацнув пальцями, привертаючи увагу служки. — Королівським пішаком на Е-3, — наказав він. — Ну ось, тепер і моя королева, і слон готові до рейду на територію білих. — Він натиснув на кнопку шахового годинника. — Твій хід, полковнику.

За давньою звичкою, полковник Келлі поглянув на дружину в пошуках співчуття та підтримки. Однак тепер він одразу відвернувся — Маргарет сама стояла з переляканим виглядом, і він нічим, окрім виграшу в цій грі, не міг зарадити ситуації. Нічим. її погляд був порожній, майже ідіотський. Вона знайшла порятунок для себе в стані сліпого шоку, позбувшись всіх емоцій. Келлі порахував усі фігури, які залишалися на шахівниці. Від початку гри минула година. П'ять його пішаків все ще залишалися живими, серед них і молодий капрал; один слон — нервовий пілот; дві ладді; двоє коней — двоє переляканих десятирічних коней; Маргарет — королева з порожнім поглядом; і нарешті, він сам — король. Четверо інших? — Убиті. Вбиті внаслідок безглуздих обмінів, які для Пі Ґнга означали втрату лише кількох шматків дерева. Ці солдати вмерли мовчки, занурившись у свої окремі світи.

— Я гадаю, що настав час здаватися, — сказав Пі їнг. — Боюся, що гра по суті завершена. Ну що, полковнику, здаєшся?

Майор Барзов, насупивши брови, з розумним виглядом подивився на шахівницю, повільно похитав головою і позіхнув.

Полковник Келлі намагався зосередити свій розум і зір. Він мав таке відчуття, ніби йому доводи гься вибиратися з гори пекучого піску, пробиратися вперед і вперед, звиваючись, задихаючись і сліпнучи.

— Іди ти к бісу, — пробурмотів він.

Нарешті йому вдалося зосередитися на розташуванні фігур на шахівниці. Як гра в шахи, цей жахливий поєдинок був абсурдним. Пі їнг не мав жодної іншої стратегії, окрім знищення якомога більшої кількості білих фігур. Ходи Келлі мали за мету захистити кожну свою фігуру за всяку ціну, тому він не ризикував у нападі. Його могутні королева, коні, ладді стояли незадіяними у відносній безпеці на двох останніх рядах шахівниці. У відчаї його кулаки стискалися та розтискалися. Бойові

порядки його суперника були відкритими. Він міг би поставити мат королю Пі їнга, якби не чорний кінь, що займав домінуючу позицію в центрі шахівниці.

— Твій хід, полковнику. Лишилося дві хвилини, — зваблював його Пі їнг.

І тут Келлі побачив її — ціну, яку він повинен заплатити, яку всі вони повинні заплатити, незважаючи на всі муки сумління. Пі Ґнгу треба було лише походити королевою по діагоналі, щоб зробити йому шах. І після цього йому треба було зробити ще один хід неминучий, невідворотний, — і тоді все, кінець. І Пі їнг напевно зробить цей хід, королевою. Здавалося, ця гра втратила для нього всю свою гостроту; він виглядав як людина, що думає про якусь наступну справу.

Ватажок повстанців тепер стояв, прихилившись до балюстради. Майор Барзов стояв позаду нього, вставляючи цигарку до мундштука зі слонової кістки.

— Неприємним у шахах є те, — сказав Барзов, захоплено розглядаючи свій мундштук, — що в цій грі не має ані грана випадковості. Тобто для переможеного не може бути жодного виправдання.

Його тон був педантичним і мав у собі щось від зверхності вчителя, який змушений пояснювати складні матерії студентам, надто зеленим для їхнього розуміння.

Пі їнг знизав плечима.

— Перемога в цій грі принесла мені дуже мало задоволення. Полковник Келлі повністю розчарував мене. Нічим не ризикуючи, він позбавив гру тонкості та гостроти. Навіть мій кухар міг би зіграти краще.

Червоний жар гніву проступив на щоках Келлі, його вуха запалали. М'язи його живота стиснулися, його ноги розсунулися. Не можна дозволити Пі Ґнгу ходити королевою. Якщо Пі їнг походить нею, то Келлі програє, якщо Пі їнг забере свого коня з лінії атаки Келлі, то Келлі ще матиме шанси на перемогу. Лише одна річ мо;ічЄ спонукати Пі їнга походити конем — нова нагода задовольнити його садистські нахили.

— Здавайся, полковнику. Я ціную свій час, — сказав Пі їнг.

— То що, гра вже скінчилася? — роздратовано запитав молодий капрал.

— Замовкни і стій на своєму місці, — сказав Келлі. Примруживши очі, він впритул розглядав коня Пі їнга, стоячи поміж своїх живих фігур. Різьблена шия коня була вигнута дугою. Його очі пашіли вогнем. Строга геометрія долі білих фігур ясно постала в свідомості Келлі. її простота справила ефект свіжого прохолодного вітру. Коневі Пі їнга треба було принести жертву. Якщо Пі їнг прийме її, то гра буде за Келлі. Весь задум був досконалим та цілком безпечним за винятком єдиного моменту — величини жертви.

— Залишилась одна хвилина, полковнику, — сказав Пі Інг. Келлі швидко переводив погляд з обличчя на обличчя, і ані ворожість, ані страх, ані зневіра, які він бачив в очах своїх людей, не зворушували його. Одного за одним відкидав він кандидатів на смерть. Ось ці чотири фігури життєво необхідні для раптової нищівної атаки, а ці повинні охороняти короля. Необхідність, наче та дитина, яка рахує по колу: "Ене, бена, раба", вказала своїм пальцем на ту фігуру, якою можна було пожертвувати. В нього була лише одна така фігура. Келлі не дозволяв собі думати про цю шахову фігуру інакше, аніж як про ключ до розв'язання простого математичного рівняння: "якщо х мертвий, то всі решта — живі". Він сприймав трагізм свого рішення як людина, що знає визначення трагедії, але не сприймає її почуттями.

— Двадцять секунд! — сказав Барзов. Він забрав шаховий годинник у Пі їнга. Холодна рішучість на мить зрадила Келлі, і він побачив весь пафос своєї позиції — дилеми, старої, як світ; і нової, як боротьба між Сходом і Заходом, коли нападають на людей, то певна їх величина х, збільшена у сотні і тисячі разів, повинна померти. Професією Келлі завше був вибір цього х.

— Десять секунд, — сказав Барзов.

— Джеррі, — сказав Келлі, і голос його звучав голосно і впевнено, — перейди на один квадрат вперед і два квадрати наліво.

Його син довірливо вийшов із заднього ряду і став у тінь, що її відкидав чорний кінь. Виглядало, ніби до Маргарет поверталося усвідомлення того, що відбувається. Вона повернула голову до чоловіка саме в той момент, коли він говорив цю фразу.

Пі їнг поглянув униз на шахівницю у здивуванні.

— Чи ти в своєму розумі, полковнику? — запитав він нарешті. — Чи ти усвідомлюєш, що ти щойно наробив?

Ледь помітна усмішка з'явилася на обличчі Барзова. Він подався вперед, наче воліючи пошептатися з Пі їнгом, хоча на думці в нього було щось цілком інакше. Він прихилився до колони, щоб краще бачити кожен рух Келлі через завісу цигаркового диму.

Келлі вдавав, що він здивований словами Пі їнга. Потім він закрив обличчя руками, і з горла в нього вирвався крик болю.

— О Боже, ні!

— Дорога помилка, будьте певні, — сказав Пі їнг. Він схвильовано пояснював помилку свого суперника юнці, яка сиділа поруч з ним. Та відвернулася.

Здавалося, що Келлі таки вдалося обдурити його.

— Ви повинні дозволити мені змінити цей хід, — прохав Келлі розбитим голосом.

Пі їнг сперся на балюстраду кісточками пальців.

— Без правил, мій друже, будь-яка гра втрачає сенс. На початку ми домовилися, що всі ходи будуть остаточними, тож так воно й буде. — Він повернувся до слуги: — Королівського коня на шостий квадрат по діагоналі королівського слона! — Служка пересунув дерев'яну фігуру на квадрат, у якому стояв Джеррі. Жертва була прийнята, і, починаючи з цього моменту, гра була за полковником Келлі.

— Що він каже? — пробурмотіла Маргарет.

— Навіщо ж тримати дружину в такій напрузі, полковнику? — сказав Пі їнг. — Будь хорошим чоловіком і відповідай на її запитання, чи, може, ти бажаєш, щоб я зробив це замість тебе?

— Ваш чоловік пожертвував коня, — сказав Барзов, і його голос заглушив голос Пі їнга. — Тільки-що ви втратили свого сина. — Його обличчя мало вираз експериментатора — очікуючий, гострий, немов він був у трансі.

Келлі почув, як з горла Маргарет вихопився клекіт і встиг підхопити її в момент падіння. Він стиснув її зап'ястя. "Рідна, благаю, — послухай мене!" І він потряс її тіло, зробивши це сильніше, ніж сподівався. її реакція була подібна до вибуху. Каскади слів лилися з неї потоком —

істеричні вигуки з прокльонами на його адресу. Келлі стиснув зап'ястя її рук у своїх руках і тупо слухав її образливі зойки.

Пі їнг вирячив очі. Він був настільки захоплений фантасмагоричною драмою, яка розгорталася внизу, що не помічав слізного розпачу дівчини, що сиділа позаду. Вона шарпала його за сорочку, прохаючи про щось. Не відриваючи очей від шахівниці, він відштовхнув її назад.

Високий пілот раптом пірнув до найближчого охоронця, цілячись плечем в груди, а кулаком у живіт. Солдати Пі їнга збіглися, повалили його на підлогу і затягли його назад на його квадрат. Посередині цього бедламу розплакався Джеррі і побіг, переляканий до тата з мамою. Келлі відпустив Маргарет, яка впала на коліна, щоб притиснути дитя, яке тремтіло всім тілом. Пол, близнюк Джеррі, стояв на своєму квадраті, тупо дивлячись у підлогу.

— Ну ІДО" граємо далі, полковнику? — запитав Пі їнг збудженим голосом. Барзов повернувся спиною до шахівниці, не маючи наміру втручатися в хід подій, і явно не бажаючи спостерігати за їхнім розвитком. 'Селлі заплющив очі і чекав, поки Пі їнг віддасть наказ виконавцям. Він не міг примусити себе навіть глянути на Маргарет і Джеррі. Пі їнг підвів руку, просячи тишини.

— З глибоким сумом і співчуттям, — почав він. Його рот закрився. Вираз люті раптом зник з його обличчя, залишивши на ньому лише тупість та здивування. Невисокий чоловік звалився на балюстраду, перехилився і впав униз поміж своїх солдат. Майор Барзов боровся з китайською дівчиною. В тендітній руці, яку він ніяк не міг схопити, вона тримала мініатюрний ніж. Вона встромила його собі в груди і, заточуючись, прихилилася до майора. Барзов відступив, і вона впала, а сам він попрямував до балюстради.

— Тримайте в'язнів на місцях! — крикнув він охоронцям. — Він живий? — Ні гніву, ні співчуття не було в його голосі — лише обурення

та злість за спричинені йому особисто незручності. Служка підвів очі і похитав головою.

Барзов наказав слугам та солдатам винести тіла Пі їнга та дівчини. Та в його виконанні це було більше схоже на дії дбайливого власника будинку, аніж на реакцію благочестивого християнина. Ніхто з присутніх не поставив під сумнів його новоявлену владу.

— Так що, врешті-решт, тепер це твоя партія, — сказав Келлі.

— Народи Азії втратили великого вождя, — сказав Барзов строго. Він посміхнувся до Келлі якоюсь дивною посмішкою. — Хоча і він був людиною не без недоліків, чи не так, полковнику? — Він знизав плечима. — Однак ти виграв лише ініціативу, а не гру в цілому, і тепер тобі замість Пі їнга доведеться мати справу зі мною. Залишайся на місці, полковнику. Я повернуся за хвилину.

Він загасив цигарку об балюстраду, прикрашену орнаментом, з розмаху кинув мундштук до кишені і зник за обладунками.

— З Джеррі буде все гаразд? — прошепотіла Маргарет. Це було радше прохання, ніж запитання, неначе саме від Келлі залежало — покарати чи помилувати їхню дитину.

— Тільки Барзов знає це, — сказав він. Йому не терпілося пояснити їй свої ходи, дати їй зрозуміти, чому в нього не було вибору, але він усвідомлював, що будь-які його пояснення зроблять цю трагедію ще нестерпнішою для неї. Смерть як наслідок сліпої помилки вона б ще могла зрозуміти, але смерть як результат холодної раціональності, логічного кроку, вона б не прийняла ніколи. Скоріше вона б погодилася на смерть для них усіх.

— Тільки Барзов знає про це, — повторив він змучено. Угода все ще мала силу, ціна перемоги була узгоджена. Барзову, вочевидь, ще слід було усвідомити, що саме купував собі Келлі разом із життям.

— Звідки ми знаємо, що Барзов відпустить нас у випадку перемоги? — сказав пілот.

— Ми не знаємо, солдате. Ми не знаємо. — І вже інший сумнів починав ворушитися у його свідомості. Може, він здобув лише короткий перепочинок...

Полковник Келлі втратив відчуття того, як довго вони чекали на шахівниці на повернення Барзова. Його нерви змертвіли під хвилями докорів самому собі та під постійним тиском страшної відповідальності. Його свідомість занурилася в сутінки. Маргарет з Джеррі на руках (його доля все ще залишалася невизначеною) спала в стані крайнього виснаження. Пол згорнувся калачиком у своєму квадраті, вкритий польовою курткою юного капрала. В квадраті, де раніше стояв Джеррі, з різьбленою головою, яка двигтіла так, немов справжній вогонь був готовий вирватися з її ніздрів, стояв чорний кінь Пі їнга.

Келлі ледь почув голос з балкона — помилково сприйнявши його як ще один фрагментарний уламок свого жахливого сновидіння. Його мозок не сприймав значення слів, фіксуючи лише їхні звучання. І тоді він відкрив очі і побачив уста майора Барзова, які ворушилися. Він побачив зверхній виклик у його очах і нарешті зрозумів слова: "Оскільки в цій грі пролилося вже стільки крові, було б невиправданим марнотратством залишати її незавершеною".

Барзов по-королівськи влаштувався на подушках Пі Гнга, схрестивши ноги в чорних черевиках.

— Я хочу завдати тобі поразки, полковнику, і я буду дуже здивований, якщо ти зможеш протидіяти цьому. Було б дуже прикро,

якби ти здобув перемогу завдяки тим наївним хитрощам, на які купився Пі їнг. Однак відтепер тобі вже не буде так легко. Тепер ти гратимеш зі мною, полковнику. На якусь мить тобі вдалося захопити ініціативу. Та зараз я поверну її, разом із перемогою в цій грі, без жодної затримки.

Келлі звівся на ноги, контури його величезної постаті виглядали як монумент над живими фігурами білих, які сиділи в квадратах навколо нього. Майор Барзов не гребував розвагою, якою так тішився Пі їнг. Однак Келлі відразу відчув різницю між поведінкою ватажка повстанців та майора.

Майор поновлював цю гру не через те, що йому аж так сильно хотілося дограти її, але тому, що він хотів доказати, який розумний він сам і яка наволоч ті американці. Було очевидним, що він або не усвідомлював того факту, що ця гра вже програна Пі їнгом, або ж сам Келлі припустився якоїсь помилки.

У своїй голові Келлі ще і ще раз прокручував подумки всі ходи на шахівниці, спрямовуючи всю свою уяву на пошуки помилки в своєму плані, якщо така помилка справді існувала — і якщо ця триклята жертва, яка так ятрила йому серце, ставала нічого не вартою. У звичайній грі, де на кону стояли б лише шматки дерева, він би давно запропонував суперникові здатися, і гра на цьому б закінчилася. Але зараз, граючи на людську плоть і кров, він не міг побороти тих болючих сумнівів, які брали гору над очевидною логікою кінцевого результату. Келлі не наважувався показати, що він планував провести переможну атаку в три ходи раніше, ніж він матиме змогу зробити ці ходи, і аж поки Барзов не втратить всіх шансів скористатися з якоїсь помилки, якої він не бачив, але яку міг зробити.

— Що ж буде з Джеррі? — закричала Маргарет.

— Джеррі? О, так, звичайно, цей маленький хлопчик. Отож, що буде з Джеррі, полковнику? — запитав Барзов. — Я ладен піти на якісь

поступки в даному випадку, якщо ви бажаєте. Чи ви відмовляєтеся від свого останнього ходу? — Майор був сама люб'язність, карикатура на гостинного господаря.

— Без правил, майоре, будь-яка гра втрачає свій сенс, — сказав Келлі категорично. — І я буду останньою людиною, яка попросить вас про їх порушення.

На обличчі Барзова з'явився вираз глибокого співчуття.

— Пані, не я, а ваш чоловік прийняв це рішення. — Він натиснув на кнопку шахового годинника. — Можете тримати хлопця біля себе, аж поки полковник програє всі ваші життя. Ваш хід, полковнику! Десять хвилин.

— Візьми його пішака! — наказав Келлі Маргарет. Вона не зрушилася з місця. — Маргарет! Чи ти чуєш мене?

— Допоможіть їй, полковнику, допоможіть їй, — під'юджував Барзов.

Келлі взяв Маргарет за лікоть і без жодного опору повів її до квадрата, в якому стояв чорний пішак. Джеррі йшов слідом, учепившись за матір з іншого боку. Келлі повернувся у свій квадрат, засунув руки в кишені і спостерігав, як служка забирає чорного пішака з шахівниці.

— Шах, майоре. Вашому королю шах. Барзов здивовано підняв брови.

— Кажеш, шах? Як же накажеш мені реагувати на це прикре повідомлення? Як мені повернути тебе до набагато цікавіших проблем на шахівниці? — Він звернувся до служки. — Пересунь мого короля на один квадрат ліворуч.

— Лейтенанте, перейди по діагоналі на один квадрат в моєму напрямку, — наказав Келлі пілоту. Пілот вагався. — Переходь, чуєш?

— Так, сер. — Тон був насмішкуватий. — Відступаємо, сер? — Згорбившись, з ображеним виглядом, лейтенант повільно перейшов на інший квадрат.

— Знову шах, майоре, — байдужим голосом сказав Келлі. Він показав рукою на лейтенанта. — Тепер вашому королю шах від мого слона. — Він заплющив очі і знов та знов повторював собі, що він не зробив ніякої помилки, і що його жертва таки принесе перемогу, і що для Барзова не може бути ніякого порятунку. Ось він і настав — останній з трьох ходів.

— Ну й що, — сказав Барзов. — Невже це найкраще, що ти міг придумати? Я просто закрию мого короля королевою. — Служка пересунув фігуру. — Тепер ситуація виглядає зовсім інакше.

— Візьми його королеву, — сказав Келлі до пішака, який був на самому вістрі атаки, побитого і пом'ятого солдата.

Барзов зірвався на ноги.

— Зачекай!

— Ви цього не бачили? Ви б хотіли повернути цей хід? — насміхався Келлі.

Барзов міряв кроками балкон, важко дихаючи.

— Звичайно, я бачив!

— Це було єдине, що ви могли зробити для порятунку вашого короля. Ви можете повернути цей хід, якщо бажаєте, але ви побачите, що інших можливостей не існує.

— Бери королеву і продовжуємо гру! — закричав Барзов. — Забирай її!

— Забирай її! — луною відгукнувся Келлі, і слуга відкотив величезну фігуру вбік. Солдат стояв тепер за кілька дюймів від короля Барзова, кліпаючи очима. Цього разу полковник Келлі сказав це слово дуже м'яко:

— Шах.

— Дійсно, шах, — роздратовано видихнув Барзов. — Його голос зазвучав голосніше. — Однак це дякуючи не вам, полковнику Келлі, а внаслідок монументальної дурості Пі їнга.

— І це кінець гри, майоре.

Солдат засміявся ідіотським сміхом, капрал сів на землю, лейтенант кинувся до полковника Келлі. Обоє дітей щось радісно вигукували. Лише Маргарет стояла незворушно, застигнувши в переляку.

— Звичайно, ви ще пам'ятаєте про ту ціну, яку повинні заплатити за вашу перемогу, — кисло сказав Барзов. — Я гадаю, ви готові заплатити відразу?

Келлі побілів.

— Саме так ми домовлялися, якщо дотримання цієї угоди принесе вам задоволення.

Барзов вставив ще одну цигарку в свій мундштук слонової кості, на що пішла ще одна тривожна хвилина. Коли він заговорив, то це знову був тон педанта, який знає абсолютні істини.

— Ні, я не заберу у вас хлопця. Моє ставлення до вас таке саме, як у Пі їнга, — ви, американці, є і будете моїми ворогами незалежно від того, перебуваємо ми з вами в стані війни чи ні. Я розглядаю вас як військовополонених. І оскільки в даний момент ми офіційно не перебуваємо з вами у стані війни, то я, як представник мого уряду тут, просто не маю іншого вибору, окрім як подбати про те, щоб вас безпечно перевели через лінію вогню. Це був мій план на момент відновлення шахової гри, коли я заступив Пі їнга. Ваше визволення не має нічого спільного ані з моїми особистими почуттями, ані з результатами гри. Моя перемога принесла б мені лише моральне задоволення, а для вас це був би цінний урок. Але на вашу долю це не вплинуло б жодним чином.

— Ви поводилися як справжній лицар, майоре, — сказав Келлі.

— Це всього лише справа практичної політики, запевняю вас. Сьогодні неможливо спровокувати інцидент між двома нашими країнами. Але для росіянина по-лицарськи повестися з американцем є неможливим духовно, тут протиріччя закладені вже на рівні самих дефініцій. Протягом довгої та гіркої історії ми навчилися, і то добре, зберігати лицарство для росіян. — На його обличчі з'явився вираз презирства. — Може, ви бажаєте зіграти ще одну партію, полковнику, — в звичайні шахи, без усіх "вигадок" Пі їнга? Мені б не хотілося, щоб ви від'їжджали звідси, думаючи, що ви граєте в шахи краще від мене.

— Дякую, але не цього вечора.

— Добре, тоді колись іншим разом. — Майор Барзов жестом наказав охоронцям відчинити двері тронної зали.— Колись іншим разом,— знову сказав він. — Знайдуться інші, подібні до Пі їнга, охочі до гри в шахи

живими фігурами, і я сподіваюся, що мені знову випаде честь бути на ній спостерігачем. — Він широко посміхнувся. — Де і коли ви б хотіли її провести?

— На жаль, і час, і місце наступної зустрічі цілком залежать від вас, — сказав полковник Келлі змучено. — Якщо ви наполягаєте на проведенні наступної гри, то надсилайте запрошення, майоре, і я буду там.